

A SZÜLŐI NEVELÉS, IGAZSÁGOSSÁGMOTÍVUM ÉS A MENTÁLIS EGÉSZSÉG SZEREPE FŐISKOLÁS LÁNYOK JÖVŐORIENTÁCIÓJÁNAK ALAKULÁSÁBAN

MESTER Dolli

Eszterházy Károly Főiskola, Pszichológia Tanszék

E-mail: dollim@ektf.hu

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM
PEDAGOGIKUM KÖZPONT
TÁMOP 4.2.1./B-09/1/KMR-2010-0003

ÖSSZEFOGLALÓ

A fiatalok egyik fontos feladata, hogy a fiatalok végiggondolják és meghatározzák legfontosabb jövőre vonatkozó vágyaikat és félelmeiket. Vizsgálatunkban főiskolai hallgatók, valamennyien lányok (N = 120; átlagéletkor: 20,4 év), jövőorientációjának összefüggéseit kerestük a szülői neveléssel, az igazságos világba vetett hittel és a mentális egészséggel kapcsolatban.

A vizsgálati személyek a Jövőorientációs Kérdőív rövid változatát (Nurmi et al., 1995), a Családi Szocializáció Kérdőívet (Dalbert és Goch, 1997), az Igazságos Világba Vetett Hit Skálát (Dalbert et al., 1987) és a Beck-féle Depresszió Kérdőív rövid változatát töltötték ki. Az eredmények azt mutatták, hogy a fiatalok reményeiket főként az oktatás, munka, család és birtokolt javak összefüggésében írták le. Jövőbeni félelmeik leggyakrabban a munkával, saját és a család egészségi állapotával kapcsolatban jelentek meg. A jövőorientációra vonatkozóan az orientációk tartalma – a remények és félelmek esetében, ezek időbeli kiterjedése, kontrollja és fontossága mentén – szintén elemzésre került. Eredményeink alapján elmondható, hogy általában azokat a célkitűzéseket képesek kontrollálni a személyek, amelyek időben közelebb vannak. A távolabbi tervek esetén több a bizonytalanság. A vizsgálat választ adott arra is, hogy melyek azok a szülői nevelési eljárások, amelyek a jövőorientációra hatást gyakorolnak. A kapott eredmények alapján a családdal, munkával, tanulmányokkal és a birtokolt javakkal kapcsolatos remények időbeli kiterjedésére és kontrolljára vonatkozóan volt szerepe a konfliktusos családi légkörnek, valamint a következetes, autonómiára nevelő stílusnak. A depresszió mértéke szerinti összehasonlításban szintén kapcsolatot találtunk a konfliktusos családi légkörrel, az általános, személyes igazságossággal és a vallásossággal, valamint

a depresszió alacsonyabb foka pozitív hatással volt a családdal kapcsolatos reményeknek a személy számára való fontosságára, azok időbeli kiterjedésére és kontrolljára is. A birtokolt javakkal kapcsolatban azt kaptuk eredményül, hogy a depresszió mértéke fordítottnak, a konfliktusos családi légkör pedig egyenes arányban bejósolja ezeknek a tartalmaknak a megjelenését.

ELMÉLETI BEVEZETŐ

A jövővel foglalkozás minden életkorban lényeges szerepet kap, hiszen az emberi gondolkodás egyik sajátossága, hogy terveket szövünk a jövőnkre vonatkozóan, végiggondoljuk ezek lehetséges kimeneteleit, majd megkíséreljük megvalósítani őket. De különösen fontos a serdülő- és ifjúkor idején válik ezen működésünk, amikor egyre konkrétabb reményeket, vágyakat és félelmeket fogalmazunk meg, melyek befolyással lesznek későbbi felnőtt életünkre is. Maga a jövőorientáció általánosságban véve arra vonatkozik, hogy az emberek miképpen látják jövőjüket, céljaikat standardjaik, terveik és stratégiáik összefüggésében – írja Nurmi (1994).

Nurmi (1998) szerint a jövőorientáció pszichológiai folyamatában három egymást követő elem különíthető el: motiváció, tervezés és értékelés. A motiváció lényegében a különböző szükségletek kielégítésére irányuló késztetés, de olyan húzóerő is egyben, mely céljaikban megjelenik. A tervezés folyamatában végiggondoljuk, melyek azok a tárgyi és személyi feltételek, amelyek céljaink megvalósításához elengedhetetlenül szükségesek, amelyek befolyásolhatják, hogy a tervek mennyire fognak megvalósulni. Az értékelés során pedig kiválasztjuk azokat az eseményeket, amelyek végrehajthatóak, reális szintű kockázattal rendelkeznek és kognitív szinten is értelmezhetőek számunkra (Molnár, 2002).

Gjesme (1975, 1979, idézi Husmann és Lens, 1999) elképzelése szerint a jövőorientáció tulajdonképpen egy egydimenziós „trait”, amely sokszor nem helyzetspecifikus. Négy fő komponense van: bevonódás, előrevetítés, jövővel való foglalkozás és előrejelzés. A bevonódás azt jelzi, hogy a személy mennyire koncentrálna a jövőbeli eseményekre; az előrevetítés azt mutatja meg, hogy az egyén mennyire készül a jövőre; a jövővel való foglalkozás lényege az, hogy a személy mennyi időt fordít a jövőjével való törődésre; az időbeli bejósolás pedig arra vonatkozik, hogy mennyire pontosan tudja időben elhelyezni, előre jelezni a jövőbeli események közeledtét (Jámbori, 2007).

SZEMÉLYES CÉLOK RENDSZERE

Brunstein és Maier (1996) szerint a személyes célok olyan jövőorientált reprezentációként határozhatók meg, amelyeket az egyén jelen élethelyzetében szeretne elérni vagy elkerülni. A célok rendszere egy komplex struktúra, amely magába foglal egy viselkedési tervet és a megvalósításhoz szükséges eszközök kiválasztásának lépéseit is. Ezeken túl az egyénnek értékelnie kell egyéni motívumait, értékeit, érdeklődését, valamint környezetének elvárásait és normáit is figyelembe kell vennie a célkitűzés folyamatában (Nuttin, 1984). Meg kell említenünk,

hogy sokszor az emberek ezen célok mentén határozzák meg önmagukat, éppen ezért sok időt, energiát fektetnek abba, hogy megvalósítsák ezeket az elképzeléseket (Brunstein és Gollwitzer, 1996).

Brunstein (1993) szerint az egyén szubjektív jólétének szempontjából is meghatározó szerepet kap a személyes céloknak való elköteleződés és a célok elérhetőségének megítélése. Igazolást nyert az is, hogy a cél elérése szempontjából a referenciaszemélyektől kapott támogatás is nagyon fontos lehet. Éppen ezért feltételezhetjük, hogy a jövőkép formálódása szorosan összefügg az egyén szocializációs folyamatával abban az értelemben, hogy a lehetőségek közötti választást nagymértékben befolyásolja az a közeg, amelyben az egyén él, növekedik, fejlődik. A család támogat bizonyos alternatívákat, míg másokat ellenez, de valamilyen formában mindenképpen irányítja a gyerek jövővel kapcsolatos elképzeléseit és azok alakulását. Jelen esetben a szülői nevelési hatásokat emelnénk ki mint fő szocializációs ágenst. Tudjuk, hogy a serdülő-, ifjúkor időszakában, amikor a fiatal keresi helyét a világban, a megfelelő családi működés, támogatás fontos lehet és nagy segítséget jelenthet a célok keresésében és kitűzésében. De rögtön szembesülnünk kell több problémával, melyek a családok szerepében bekövetkezett változásokból fakadnak.

Hess (1995) kutatása alapján elmondhatjuk, hogy nálunk is, mint sok európai országban, jelentős átalakuláson ment keresztül a családi élet mintázata. Családok esnek szét, egyre több házasság végződik válással, és ezzel együtt jár, hogy egy csonka család nem tud megfelelő férfi-női mintát nyújtani a gyerek számára. Az egyedül maradó szülő leterheltsége megnő, érzelmi, fizikai felelőssége fokozódik és bármennyire is szeretné, soha nem fogja tudni teljes mértékben pótolni, helyettesíteni a másik, távol lévő szülőt. De még teljes családok esetében is egyre gyakrabban tapasztaljuk, hogy a terhek növekedésével, a gazdasági, politikai, társadalmi változások nyomán, egyre kevesebb idő, figyelem jut a gyerekre. Kérdés, hogy mindezek a változások hogyan befolyásolják a fiatalok fejlődését, szocializációját és ezen keresztül a jövőorientációjukat.

Kevés azoknak a tanulmányoknak a száma, amelyek konkrétan a szülői nevelés és a jövőorientáció kapcsolatával foglalkoztak, de azt már tudjuk, hogy a különböző szülői nevelési stílusok jelentős szerepet játszanak a fiatalok későbbi fejlődésében. A szülők közötti konfliktusok, a válás szintén befolyásolhatja a fiatalok jövőorientált céljait és életpályáját. A válás előrejelzője lehet későbbi nehézségeknek, befolyásolhatja az interperszonális kapcsolatokat, az ezekben való sikerességet, és kihathat az identitás alakulásával kapcsolatos folyamatokra is. Pulkkinen (1990) vizsgálatában kimutatta, hogy azok a fiatalok, akik világos, egyértelmű jövőképpel rendelkeztek, pozitívabb családi légkörben nevelkedtek, több pozitív emléket tudtak felidézni a családjukról, valamint olyan érdeklődési körrel rendelkeztek, amelyet a szülők is preferáltak, támogattak. Scabini, Lanz és Marta (1999) a családi elégedettség szerepét emelte ki a család jövőorientációra gyakorolt hatásai közül. Kutatásuk során azt tapasztalták, hogy az úgynevezett elégedett családokban hatékonyabb a kommunikáció a családtagok között, valamint a fontosabb családi történések, döntések esetében egyfajta osztozó és támogató viselkedések azonosíthatók. Nurmi (1993) szintén azt állapította meg, hogy azok a serdülők, akik negatív családi környezetben éltek, sokkal kevesebb továbbtanulással kapcsolatos célt határoztak meg, mint támogató környezetben nevelkedő társaik. Természetesen referenciaszemélyekként

nemcsak a közeli kapcsolatok, mint a család, a barátok, kortársak játszanak szerepet, hanem a tágabb szociális közeg is, mint pl. az iskolai környezet, amely szintén fontos lehet mind a keresési, jövőtervezési, mind a megvalósítási folyamatban.

Ha a személyes vonatkozásokat vizsgáljuk a jövőorientáció viszonylatában, akkor elmondható, hogy mind az életkor, mind a nemi hovatartozás szerint kimutathatók különbségek. Egyrészt világos, hogy célkitűzéseink változásokon mennek keresztül az életünk folyamán. Seginer (1995) kutatásában bebizonyította, hogy a serdülők kétféleképpen alakítják jövőképeiket. Az egyik forma a fejlődési változásokat követi, így tükrözi a felnőttkorba való átmenetet, és egyre inkább a felnőtt élethez köthető jellegzetes célokat foglalja magába, pl. továbbtanulás, munka, karrier, családi élet. A másik forma már kevésbé specifikus reményeket és félelmeket tartalmaz, amelyek a szelfhez, a szignifikáns személyekhez és a kollektív javakhoz kapcsolódnak. Ezen a szinten a fiatal olyan elképzeléseket fogalmaz meg, mint pl. boldog, sikeres szeretnék lenni, segíteni akarok másokon, remélem, hogy a világban rendben mennek a dolgok stb. Ez a típusú jövőorientáció azoknál a fiataloknál figyelhető meg, akik még bizonytalanok a konkrét célok megnevezésében, és sok esetben hiányoznak a megvalósítási tervek is a megfogalmazott célok mögött. Nurmi (1993) elemzésében kimutatta, hogy az egyes életkori csoportok elkülöníthetők abból a szempontból, hogy milyen célok jelennek meg a jövővel kapcsolatban. A fiatalok esetében a leggyakrabban emlegetett célok a továbbtanuláshoz, családi élethez, önmegvalósításhoz és baráti kapcsolatokhoz tartoztak. Középkorúaknál a foglalkozáshoz, anyagi javakhoz, saját gyermek életéhez köthető remények, míg az idősebbeknél az egészség, szabadidő és a világ helyzetével kapcsolatos témák, remények szerepeltek leggyakrabban.

Ha a nemi különbségeket nézzük, mindkét nem esetében az oktatással, munkával, családdal kapcsolatos tervek szerepelnek az élen, de a lányoknál nagyobb arányban jelennek meg a jövőképből a családi élethez kapcsolatos remények, a házasság, gyerekvállalás tervei, félelmeik is sokszor a jövőbeli családhoz kapcsolódnak, míg a fiúknál a barátokkal, valamint a birtokolt javakkal kapcsolatos remények jelentek meg nagyobb arányban a lányokkal összehasonlítva (Sallay, 2003). Hasonló eredményeket és különbségeket kapott 2005-ös kutatásában Jámbori. A lányoknál a családdal kapcsolatos elképzelések, a fiúknál a barátokkal és a birtokolt javakkal kapcsolatos vágyak bizonyultak a legfontosabbnak a megfogalmazott tartalmak között. Ezek az eredmények nem meglepőek, hiszen a normák is ezt közvetítik felénk, valamint a nemek közötti fejlődési eltérések is erre utalnak (Jámbori, 2007).

A SZÜLŐI NEVELÉS DIMENZIÓI

Több egységes elméleti keret is napvilágot látott a szülői nevelés dimenzióit illetően. Pl. Baumrind (1978) négy fő dimenzióra koncentrált. Ezek a következők: kontroll, gondoskodás, kommunikáció világossága és a gyerekkel szembeni követelmények érettsége. Ezen dimenziók mentén írja le a tekintélyelvű, engedékeny és az autoritatív nevelési stílust. Baumrind végkövetkeztetése az volt, hogy sem a teljes kontroll, sem annak hiánya nem jó, a kettő kombinációjára van szükség a nevelés megfelelő támogatásához. Maccoby és Martin (1983)

modelljében a szülői nevelési stílust a kontroll és a szülői érzékenység mentén osztályozták. Az érzékenység a gyermek jelzéseinek figyelembevételére vonatkozik, a kontroll pedig a szabályok fontosságát, az önállóság engedését vagy akadályozását mutatja. Ezeken az elméleteken túl megfigyelhető, hogy a szülői nevelésnek általában három egymástól független dimenzióját írják le az elméletek: gondoskodást, korlátozást és autonómiára való nevelést (Holden és Edwards, 1989; Sallay és Münnich, 1999). A családon belüli korlátozás a szülők következetességét, a konformitásra való nevelést mint nevelési célt és a szülők hangsúlyozott hatalmát foglalja magában (Aunola et al., 2001) vagy egy szabályorientált családi hátteret ír le, ahol a következetesség és konformitás dominál (Sallay és Dalbert, 2002). Ezzel szemben a gondoskodás egy harmonikus családi hátteret sejtet, ahol a szülők a gyerekeket nem manipulálják, nem inkonzisztensek, hanem támogatást, szeretetet, figyelmet nyújtanak, és segítik az autonómiatörekvéseket, engedik, hogy a gyerek önállóan hozzon döntéseket élete bizonyos területein.

Sallay (2003) saját vizsgálata és a korábbi kutatások alapján megalkotott egy elméleti modellt a szülői nevelés és a jövőorientáció összefüggéseire vonatkozóan. Ennek értelmében a szülői nevelési célok – önállóságra vagy konformitásra nevelés –, a szülői nevelési attitűdök – támogatás vagy manipuláció –, a szülői nevelési stílus – inkonzisztens, következetes vagy büntető – és a családi légkör – szabályorientált vagy konfliktusokkal teli – befolyással bír a jövőorientációs célkitűzésekre, azok tartalmára, idői kiterjedésére és a kontrollálásuk képességére. A vizsgálatban kapott eredmények szerint – megerősítve egy korábbi kultúrközi kutatást, melyben finn, izraeli és ausztrál fiatalok jövőképét vizsgálta Nurmi és munkatársai (1995) – a leggyakoribb remények az oktatáshoz, a munkához és a családhoz kötődtek. A leggyakrabban említett félelmek a munkához, családhoz és a saját egészségi állapothoz tartoztak, de megjelentek félelmek a szülők egészségi állapotával és a szelfreleváns jellemzőkkel kapcsolatban is. A fiatalok úgy vélték, hogy az időben a jelenhez közelebb eső célokat jobban képesek kontroll alatt tartani, mint a távolabbi terveket. A következetes, megfelelően támogató attitűdök és a harmonikus családi légkör elősegíti a fiatalok jövőbeli reményeinek és ezek időbeli kiterjedésének megfelelő alakulását. A konformitásnak, a túlzott szabályorientáltságnak, a túlzott támogató attitűdnek pedig kedvezőtlen hatása van. A családi környezet elsősorban a jövőbeli családi elképzeléseket befolyásolja, az oktatással és munkával kapcsolatos terveket kevésbé.

IGAZSÁGOSSÁG MOTÍVUMA

Az egyének különböznek egymástól abban, hogyan épül fel kognitív megismerési rendszerük. A jövőkép megformálását befolyásolja az is, ki milyen mértékben érzi méltányosnak életét. Erre vonatkozóan Lerner (1965, 2002) állított fel egy hipotézist, miszerint az embereknek szükségük van arra, hogy higgyenek egy olyan világban, ahol mindenki megkapja, ami neki jár: a jó elnyeri jutalmát és a rossz a megérdemelt büntetést. Ez teszi lehetővé, hogy a világ stabil és bejósolható legyen. A hit abban, hogy a világ igazságos, lehetővé teszi, hogy az egyén úgy szembesüljön fizikai és szociális környezetével, mintha azok stabilak és rendezettek lennének. Az igazságos világba vetett hit mint egy motiváció írható le, mely adaptív funkcióval

bír, egyfajta „pufferként” szolgál az egyén számára. Minél erősebb az igazságos világba vetett hit, annál erősebb lesz a motiváció a hit védelmére, és ennek köszönhetően mindent megteszünk annak érdekében, hogy az adaptív megküzdési módok működésbe lépjenek. Jellemző továbbá, hogy a sikeres alkalmazkodás, boldogulás érdekében mindannyian szeretnénk előre jelezni az eseményeket és szeretnénk megérteni mindazt, ami ezekkel az eseményekkel együtt jár. Ezen szükségletünket úgy elégítjük ki, hogy saját vagy személyes elképzeléseket alakítunk ki a világról és annak működéséről. És ez az elképzelés vezérfonalként működhet jövőbeni események előrejelzésében, értelmezésében, így befolyásolja azt, hogyan gondolkodunk a jövőnkéről.

Az igazságosság motívumon belül el lehet különíteni többféle igazságossággal kapcsolatos hitet. Számos elméleti és gyakorlati tény támogatja a személyes és általános megkülönböztetését. Egyrészt aszimmetria van abban, hogy az emberek hogyan érzékelik az igazságtalanságot. Egy eljárást vagy végeredményt igazságosnak tartanak addig, amíg érdekeiket szolgálja, de mások esetében esetleg nem. Számos vizsgálat igazolta, hogy az emberek inkább hisznek abban, hogy az életük eseményei igazságosak, mint abban, hogy a világ úgy általában igazságos hely. Több tanulmányban azt az eredményt kapták, hogy a személyes igazságosság legerősebben és leginkább konzisztensen a depresszió és a stressz csökkenésével és az élettel való megelégedettség növekedésével áll kapcsolatban (Dalbert és Katona-Sallay, 1996).

Mind a személyes, mind általánosságban az igazságos világba vetett hit, együttesen adja meg számunkra azt a lehetőséget, hogy a világot értelemmel teli világként éljük meg, ahol az elnyert jutalmak és büntetések nem a véletlen, hanem saját, kiérdemelt sorsunk, cselekvésünk következménye. Éppen ezért az egyénnek törekednie kell viselkedésében, tetteiben az igazságosságra, különben saját igazságtalan viselkedése önértékelése csökkenéséhez vezet. Ezt azoknál az embereknél figyelték meg főként, akik erősen hisznek a személyes igazságosságban (Dalbert és Katona-Sallay, 1996).

Ezen túl létezik egy, az általános és személyes igazságosságtól független hiedelem. Ez a véletlen világba vetett hit. Egy véletlen világban a dolgok nem kiszámíthatóan és következetesen történnek: a jót néha megjutalmazzák, máskor figyelembe se veszik, vagy éppen megbüntetik. A rossz cselekedetek után sem következik mindig büntetés. Tehát egy ilyen világban a tettek általában bejósolhatatlanok. Viszont ez a pszichés egészségre nézve veszélyes lehet. Akik szerint a világban történt dolgok kiszámíthatatlanok, nagyobb stressznek vannak kitéve, gyakrabban szoronganak, gyakran éreznek félelmet, hiszen kevésbé képesek kontrollálni az eseményeket.

Mint fentebb említettük, az igazságos világba vetett hit és a mentális egészség között kapcsolat mutatható ki, a kettő közötti összefüggést viszont más-más tényezők közvetítik és moderálják attól függően, hogy egy hétköznapi vagy egy kritikus élethelyzetben éli át az egyén a méltánytalanságot. A szakirodalom is megkülönbözteti azokat a vizsgálatokat, amelyeket kritikus élethelyzetekbe került áldozatokkal, illetve hétköznapi események szereplőivel folytattak. Lényegesen kevesebb azoknak a kutatásoknak a száma, amelyekben a hétköznapi élet szereplői vettek részt. Schmitt és Maes (2000) egy 2500 fős német mintán vizsgálódva szignifikáns negatív kapcsolatot talált a depresszió és az igazságos világba vetett hit között. Lipkus, Dalbert és Siegler (1996) egyetemisták körében végzett vizsgálatában azt az eredményt kapta, hogy azok az egyetemisták, akik

erősen hittek az igazságos világban, kevesebb depresszív tünetet mutattak és életükkel elégedettebbek voltak, mint azok, akik kevésbé hittek a világ igazságos működésében.

Kritikus életeseményeket átélt személyekkel jóval több vizsgálat folyt. Lerner és Somers (1992) munkanélkülivé vált egyénekké végzett felmérésében azt az eredményt kapta, hogy azok a munkanélkülivé vált dolgozók, akik jobban hittek abban, hogy igazságos a világ, sokkal pozitívabb érzésekről számoltak be, szubjektíven sokkal kellemesebben érezték magukat. Ez azzal magyarázható, hogy áldozatként nagyobb szükségük volt egy olyan plusz mentális erőforrásra, mint az igazságos világba vetett hit, annak érdekében, hogy megőrizték vagy fenntartsák szubjektív jólétüket. Dalbert (2001) vizsgálatában azt találta, hogy a személyes igazságos világba vetett hit az általános igazságos világba vetett hittel szemben sokkal erősebben korrelál a szubjektív jóléttel, így a mentális egészséggel is.

Végül felmerül a kérdés, mivel magyarázható, hogy az emberekben eltérő mértékben jelentkezik az igazságos világba vetett hit. Tudjuk, hogy az egyéni tapasztalatok, a tárgyi és szociális környezettel való interakciók befolyásolják a személy nézeteit és viselkedését. Az elsődleges tapasztalatok és az egyéb forrásból származó információk egyaránt reprezentálódnak a kognitív rendszerünkben és ezek a tapasztalatok a világról kialakított képünk részévé válnak. A világról kialakított elképzelés, mely az említett egyéni tapasztalatok különbözőségeiből adódóan minden egyénben természetesen egyedi és sajátos mintázatot eredményez, hatással van az egyén morális, értékelő állásfoglalásaira, értékrendszerére és viselkedésére egyaránt. Ennek a belső modellnek a kiépülése hosszú folyamat és kialakulását jelentős mértékben befolyásolja az egyén szocializációs fejlődése, mely, mint korábban említettük, hatással van a fiatalok jövőképe alakulására is.

MENTÁLIS EGÉSZSÉG

Pozitív jövőkép, megvalósítható célok kitűzése és azokért való küzdelem csak megfelelő mentális, pszichés egészségi állapot mellett lehetséges. A lelki egészséget a pszichés sérülékenységet és labilitást kifejező depresszivitás felől közelítettük meg. Különösen nagy figyelmet kell fordítani ennek feltérképezésére, hiszen olyan betegségről van szó, amely a WHO újabb becslései szerint 2020-ra a halálhoz vezető betegségek esetében a második helyet fogja elfoglalni, követve a szív- és érrendszeri betegségeket (Szádóczky, 2001).

Susánszky és Szántó (2008) összefoglaló tanulmányából kiderül, hogy 2002-ben a fiatal felnőttek 17%-a mutatott depressziós tüneteket, 2006-ra ez a mutató 15%-ra csökkent. A súlyos klinikai depresszió aránya viszont kétszeresére, 1,4%-ról 2,8%-ra növekedett ugyanezen időszak alatt. Kutatásunk szempontjából fontos eredmény volt továbbá, hogy az elidegenedésre, anómiára utaló vélekedések között az értékek meggyengülése és a világban való eligazodás bizonytalansága vezető helyet foglalt el. Egy területen volt jelentős mértékű változás tapasztalható, méghozzá 2006-ra erősödött a jövőtlenség érzése. Ami ennél is aggasztóbb, hogy a gyermekkori depresszió előfordulása egyre komolyabb növekedést mutat, és az érintettség határa is egyre fiatalabb korra tolódik ki (Kopp, 2008).

Felmerül a kérdés, mi lehet az oka annak, hogy a mutatók emelkednek, és a fiatal korosztályok életminősége, pszichés állapota is egyre rosszabb képet mutat. Az úgynevezett

szociokulturális modellt segítségül hívva elmondhatjuk, hogy az emberi viselkedés társadalmilag meghatározott, és a rendellenes viselkedéseket az egyénre ható szociális és kulturális tényezők függvényében érthetjük meg. Comer (2003) szerint azok a normák, szabályok, értékek, szerepek, elvárások, amelyeket a társadalom támaszt a személyekkel szemben, ugyanúgy befolyásolják azok viselkedését, mint a biológiai és pszichológiai mechanizmusok. Tringer és munkatársai (1994) véleménye alapján elmondható, hogy a pszichés megbetegedések hátterében számolni kell a szocializációs folyamatokkal, azoknak a társadalmivá válásban betöltött szerepével.

Ezen modell elképzeléseivel vág egybe Pikó (2002) elgondolása is, mely szerint a depresszió a mai modern társadalom kórtünete. A modern társadalom egyik sajátossága, hogy az individualizmust hirdeti, támogatja mint legfőbb értéket. Hangsúlyozza az egyéni autonómiát és önmegvalósítást, melyek az egyén választási szabadságán alapulnak. A társadalom a teljesítményt ismeri el, így az önmegvalósítás is egyfajta teljesítménykategória lett. Mivel az egyén szabadon választhat, a választás felelőssége is az övé, ennek megfelelően a kudarcokért is ő a felelős. A teljesítmény nem megfelelő szintje, hiánya sokszor szorongást kelt az egyénben, éppen ezért Pikó szerint a depresszió tulajdonképpen az önmegvalósítás deficitje. Ugyanakkor az individualizmus mellett a másik sajátossága a társadalmaknak, hogy hangsúlyossá teszi az énközpontúságot. Ennek köszönhetően egyre felszínesebbek lesznek az emberi kapcsolatok, az interperszonális zavarok, az elidegenedés pedig az egóba való belesüllyedést jelenti, és mindezek következményeként jelenik meg a depresszió. Harmadik sajátosságként pedig a konfliktusok megnövekedett számát kell megemlíteni. A megfelelő alkalmazkodáshoz viszont azokat a stratégiákat támogatja a konfliktuskezelésben, melyek minél gyorsabb megküzdést, a negatív események gyors kiiktatását eredményezik.

A társadalmi hatóerőkön belül a családi szocializációs hatások is meghatározzák az egyén jelenben tapasztalható mentális egészségi állapotát. Hiszen a személyiség alakulását, az affektív betegségekre való hajlamot nagymértékben befolyásolják a korai életévek tapasztalatai, a családi légkör, a nevelési módszerek, az egyén életében korábban előforduló negatív életesemények (Szádóczky, 2001). A család szociális helyzetét, a családi szituációt, a szülők nevelési attitűdjét és nevelési módszereit, a szülőkkel való kapcsolat jellegzetességeit, a szociális támogatást, valamint a szülőkről kialakított kép szerepét fontosnak tartjuk a mentális egészség alakulásának szempontjából is.

A családi szerkezet különbségeiből kiindulva, a csonka családban való nevelkedés, a szocializáció szempontjából fontos és stabil nevelőfigurák hiánya kapcsolatban áll a rosszabb mentális egészségi állapottal, mint ahogy a család alacsonyabb szocioökonómiai státusza is. Margitics és Pauwlik (2007) tanulmánya szerint a nők számára kockázatosabb a hiányos szülői gondoskodás a depresszióra való veszélyeztetettség szempontjából. Pozitív kapcsolat mutatható ki a szülői nevelési módszerek és a depresszió között, elsősorban az elutasító és büntető szülői nevelési módok (Richter és mtsai., 1994), valamint a következetlenség, az elfogadás hiánya, az elhanyagolás és az ellenségesség az, ami a szülők részéről megnyilvánulva növeli a depresszív tünetek előfordulását a gyerekeknél (Csorba és Huszár, 1991). Továbbá, a bizalmatlan családi légkör, amelyben a szülők kevésbé hisznek a stabil és kiegyensúlyozott családi életben, valamint abban, hogy a család alapvető védőfunkcióval bír a gyerek életében, esetében

mutattak ki szignifikáns különbségeket a pszichés distresszben szenvedő serdülők és a kontrollcsoport között (Sallay, 1999). A családon belül megtapasztalt biztonságának a későbbi magatartászavarokkal szembeni védőfaktor szerepét igazolják Kopp és munkatársai (1998) kutatásai is, melyek szerint a lelki zavarok kialakulásában fontos, kiemelt szerepe van a támogató család hiányának. Vizsgálataik szerint az olyan családokban nevelkedett fiataloknál, ahol a család támogató ereje, bizalmi légköre gyenge, közel negyedüknél fokozott mértékben fordultak elő pszichoszomatikus tünetek, panaszok, valamint a szorongó és pesszimista jövőképpel rendelkezők aránya is magasabb értéket mutat (Kopp, 2006).

Heaven és munkatársai (2004) mindkét szülő szerepét hangsúlyozzák a serdülők mentális egészségének alakulásában. Megfigyeléseik alapján több a kommunikáció és intimebb az érzelmi viszony az anyával, ez utóbbi viszont több konfliktust is eredményez a szülő és a gyerek között, főleg a leválás időszakában. Az apák szerepe az önállósági törekvések serkentésében, a kompetenciaérzés növelésében mutatkozik meg.

Ami a negatív életeseményeket illeti, elmondható, hogy ezeknek a pszichiátriai zavarokkal, depresszióval és a pszichés distresszel való kapcsolatát sikerült kimutatni serdülőknél is. De mindenképpen fontos azt is megjegyezni, hogy vannak bizonyos háttértényezők, amelyek befolyásolják, hogyan reagál az egyén a negatív életeseményekre:

- a családi környezetben belül a szülővel való rossz kapcsolat lényegesen növelheti a negatív életesemény stresszkeltő hatását;
- a szociális támasz szerepét vizsgálva megerősítést nyert, hogy a szociális támasz hiánya összefügg a negatív életesemények traumatizáló hatásával;
- az életesemények megítélésében szerepet kapnak a következő személyiségtényezők: énfüggőség, kontrollálhatóság megítélése, egyéni megküzdési stratégiák, bizonyos diszfunkcionális attitűdök (Csorba és Hári, 1995).

A fent említett elméleti és kutatási elgondolásokból kiindulva feltételezhető, hogy a családi nevelési légkörnek, a szülők nevelési stílusának lényeges szerepe van a jövőre vonatkozó célok, tervek kialakításában. Kérdés azonban, hogy a családi szocializációs hatások mellett az igazságosság motívuma, valamint a fiatalok mentális egészségi állapota hogyan és milyen mértékben befolyásolja egy kedvezőbb jövőkép kialakítását, valamint hogy közvetlenül vagy közvetve fejtik-e ki hatásukat a szülői nevelési dimenziók, valamint az igazságos világba vetett hit, illetve az egyének mentális egészségi állapota, jólléte.

Vizsgálati csoportunkat olyan főiskolás lányok alkották, akik csecsemő- és kisgyermek-nevelő, -gondozó, illetve ifjúságsegítő képzésben vesznek részt. Úgy gondoltuk, hogy ez a két szak olyan követelményeket, elvárásokat támaszt a hallgatókkal szemben, amelyeknek való megfelelést, a későbbi sikeres, szakmában való elhelyezkedést befolyásolja, hogy az egyének milyen kognitív és mentális egészségi állapottal rendelkeznek. Képesnek kell lenniük bizalmon alapuló kapcsolat kialakítására, meghallgatásra, értő figyelemre, problémaészlelésre és -kezelésre, az érdeklődés, motiváció felkeltésére stb. és modellnyújtó magatartásukkal segíteni a szakmai célok megvalósulását, mindkét korosztály esetében. Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy értékrendjük, világról alkotott elképzelésük, tapasztalataik, céljaik, helyzetelemző és -megoldó képességük, mentális, pszichés állapotuk megfelelő, pozitív és egészséges legyen. Számunkra pedig értékes információkkal, tapasztalatokkal szolgálhat a kutatás, segítve bennünket, oktatókat

abban, hogy úgy alakíthassuk a képzési, azon belül a személyiségfejlesztési tartalmakat, hogy hozzásegíthessük a hallgatókat ahhoz, hogy a megfogalmazott céljaik valóra válhassanak.

A fent bemutatott kutatásokra alapozva több hipotézist fogalmaztunk meg. A jövőbeli személyes célokkal kapcsolatban feltételezzük, hogy 1. a fiatalok reményeiket, vágyaikat leggyakrabban az oktatással, a tanulmányokkal, munkával és családalapítással kapcsolatban írják le; 2. a jövőbeli félelmeik leginkább a munkához és családi problémákhoz, valamint a saját egészségükkel összefüggő kérdésekhez kapcsolódnak.

A családi szocializáció és a jövőorientáció összefüggését illetően úgy véltük, hogy 3. egy harmonikus, támogató családi háttér segíti, támogatja az iskoláztatással, jövőbeni családdal és munkával kapcsolatos remények, célok kialakítását; 4. ugyanakkor egy korlátozó, konfliktusos családi háttér mellett inkább a félelmek súlya lesz a domináns a reményekkel szemben, mind az iskoláztatás, mind a munka és a család vonatkozásában.

Továbbá feltételezzük, hogy a depressziós tünetegyüttessel jellemezhető személyekre jellemző, 5. konfliktusos családi légkörben nevelkedtek 6. kevésbé hisznek az igazságos világban, 7. különbség mutatható ki a jövőorientációs tartalmak időbeli kiterjesztése és kontrollálása között a depressziós tüneteket nem mutató személyekhez képest.

VIZSGÁLAT

Vizsgálati személyek. A vizsgálatban 120 fő főiskolai hallgató vett részt. A nemek megoszlását tekintve valamennyien lányok. Átlagéletkoruk 20,42 év (életkori megoszlás: 19–25 évesek; életkori csoportok: 19 éves N = 37 fő; 20 éves N = 39 fő; 21 éves N = 21 fő; 22 éves N = 9 fő; 23 éves N = 10 fő; 24 éves N = 2 fő; 25 éves N = 2 fő).

VIZSGÁLATI ESZKÖZÖK

Jövőorientáció

A vizsgálati személyeknek fel kellett sorolniuk, milyen hosszú távú személyes céljaik vannak a jövőjükkel kapcsolatban, majd ezeket a megnevezett célokat meg kellett ítélniük egy hétfokú, Likert-típusú skálán, annak alapján, mennyire tartják őket fontosnak, konkrétan; mekkora esélyt látnak a megvalósulásra. Végül meg kellett határozniuk még azt az életkort is, amikor úgy érzik, hogy az adott cél meg fog valósulni.

A megfogalmazott célokat egy előre kidolgozott és már használt (Nurmi et al., 1992; Jámbori, 2003) kategóriarendszer segítségével tartalomelemeztük. A kódrendszer 13 fő kategóriát tartalmazott (pl. munka, továbbtanulás, család, barátok, egészség, szülőkkal való kapcsolat, szabadidő, birtokolt javak stb.). A kódolás során minden tartalmat besoroltuk egy alkategóriába, illetve, ha mód volt rá, egy kisebb elemzési szintbe is. Ezután összeszámoltuk, hogy az egyes alkategóriák hány esetben fordulnak elő, illetve a főkategóriákat is. Az így kapott adatok képezték a későbbi statisztikai elemzés alapját. A tartalomelemzést két független bíráló végezte a megnevezett célok tartalma szerint, a közöttük lévő egyetértés magas volt ($r = 0,86$, $p = 0,001$).

Igazságos világba vetett hit

Az igazságos világba vetett hitet az általános Igazságos Világba Vetett Hit Skálával mértük (Dalbert et al., 1987). A skála magyar változatát már sikeresen alkalmazták (Dalbert és Katona-Sallay, 1996). A skálához 6 item tartozik ($\alpha = 0,70$; itemek: 2, 5, 7, 25, 27, 33, pl. „Biztos vagyok benne, hogy az igazságosság mindig győzedelmesen felülkerekedik”).

A személyes igazságosság motívumát a 7 állítást tartalmazó Személyes Igazságos Világba Vetett Hit Skála magyar változatával mértük (Dalbert és Katona-Sallay, 1996) ($\alpha = 0,75$; itemek: 4, 6, 8, 11, 15, 20, 31, pl. „Úgy vélem, hogy azok a fontos döntések, amelyek rám vonatkoznak, rendszerint igazságosak”).

A véletlen világba vetett hitet a Véletlen Világba Vetett Hit Skála magyar változatával mértük (Dalbert, 1993). A skála 4 itemet tartalmaz ($\alpha = 0,60$; itemek: 1, 10, 14, 17, pl. „A világ folyását leginkább a véletlen irányítja”).

A kérdőív vallásossággal kapcsolatos állításokat is tartalmazott ($\alpha = 0,92$; itemek: 9, 13, 18, 23, 30, 32, pl. „Nehéz helyzetben az jelent számomra segítséget, ha hiszek Istenben”).

A munkahelyi igazságosságra vonatkozóan a skála 5 állítást tartalmazott ($\alpha = 0,70$; itemek: 12, 16, 19, 22, 28, pl. „Az tud jól érvényesülni a munkahelyén, aki tisztességesen elvégzi a rá bízott feladatokat”).

Az igazságtalan világba vetett hitre vonatkozóan a kérdőív 3 itemet tartalmaz ($\alpha = 0,61$; itemek: 21, 24, 29, pl. „Úgy vélem, gyakran még a fontos döntések is igazságtalanok”).

Szülői nevelési eljárások

A megkérdezettek szülői nevelési eljárásokról számoltak be a Családi Szocializáció Kérdőív alapján (Dalbert és Goch, 1997), amit már több hazai vizsgálatban is sikeresen alkalmaztak (lásd Sallay és Dalbert, 2002). A kérdőív dimenziói magukban foglalják a családi légkört (szabályorientált, illetve konfliktusos), valamint a szülői nevelési célokat, attitűdöket és stílusokat. A kérdőív kitöltésekor a személyeket arra kéri, gondoljanak vissza arra az időszakra, amikor kb. 12–14 évesek voltak, s személyes emlékeik alapján válaszoljanak a kérdőív egyes állításaira. A családi légkört mérő dimenziók mellett külön-külön skálák mérik fel az apai és anyai nevelést ugyanazokban a dimenziókban. A következő nyolc skálát alkalmaztuk: *szabályorientált családi légkör* (4 állítás; $\alpha = 0,74$, pl. „Családunkban a szabályokat szigorúan be kellett tartani”); *konfliktusos családi légkör* (4 állítás; $\alpha = 0,71$, pl. „Rengeteg veszekedés volt otthon”); *manipulatív nevelési attitűd* (3 állítás az apára; $\alpha = 0,78$; 3 állítás az anyára; $\alpha = 0,72$, pl. „Édesanyám/édesapám időnként mondta, hogy több tekintettel lehetnék rá”); *következetes nevelési attitűd* (2 állítás az apára; $r = 0,33$, $p = 0,01$; 2 állítás az anyára; $r = 0,64$, $p = 0,01$, pl. „Ha édesanyám/édesapám megtiltott nekem valamit, tehettem, amit akartam, kiktartott álláspontja mellett”); *inkonzisztens nevelési stílus* (2 állítás az apára; $\alpha = 0,76$; 2 állítás az anyára; $\alpha = 0,70$, pl. „Édesanyám/édesapám összeszidott anélkül, hogy tudtam volna, miért”); *támogató nevelési stílus* (3 állítás az apára; $\alpha = 0,70$; 3 állítás az anyára; $\alpha = 0,67$, pl. „Édesanyám/édesapám ugyanúgy meghallgatta a véleményemet, mint egy felnőttét”); *büntető nevelési stílus* (2 állítás az apára; $\alpha = 0,88$; 2 állítás az anyára; $r = 0,33$, $p = 0,01$, pl. „Édesanyám/édesapám dühös lett, ha visszabeszéltem neki”); *autonómia mint nevelési cél* (3 állítás az apára; $\alpha = 0,70$; 2 állítás az anyára; $r = 0,34$, $p = 0,01$, pl. „Édesanyám/édesapám azt akarta,

hogyan döntsem el, hova akarok utazni a szünidőben”); *konformitás mint nevelési cél* (3 állítás az apára; $\alpha = 0,62$; 2 állítás az anyára; $\alpha = 0,64$, pl. „Édesanyám/édesapám azt akarta, hogy mindig kövessem a tanár utasításait”). Az egyes állításokra egy hatfokú, Likert-típusú skálán kell válaszolni (1: egyáltalán nem jellemző; 6: teljes mértékben jellemző).

Depresszió

A depresszió mértékének azonosítására az 1972-ben bemutatott Beck-féle depressziós skála rövidített, 13 tételes szűrőváltozatát használtuk. A rövidített kérdőív a depressziós tünetegyüttes következő összetevőit vizsgálta:

– Szomorúság, reménytelenség, kudarcok, elégedetlenség, értéktelenség, önbüntetés, öngyilkossági gondolatok, érdektelenség, döntésképtelenség, énkép, munkaképtelenség, fáradtság, étvágytalanság.

A pontozás négy választási lehetőség szerint 0–3 pontig történik, ahol a magasabb pontszám a depressziós tünetek súlyosságát jelzi. A vizsgálati személy egy tételen belül több állítás pontszámát is megjelölheti, ilyenkor a legsúlyosabbat vesszük figyelembe. Az eredeti 21 tételes teljes kérdőív pontértékei a következőképpen felelnek meg az egyes diagnosztikai kategóriáknak: 0–5 pont – normál, azaz nincs depresszió; 6–11 pont – enyhe depresszió; 12–15 pont – közepes súlyos depresszió; 16– – súlyos depresszió.

Az adatok feldolgozása három lépésben történt. Először a szülői nevelési dimenziók struktúrájának feltárása történt meg másodrendű faktoranalízis révén annak érdekében, hogy e dimenziók szerveződéséről és mintázatáról képet nyerhessünk. Ezt követően azt vizsgáltuk meg, hogy a felsorolt remények és félelmek tartalmi elemzése milyen elrendeződést mutat a Nurmi által megadott kategóriák alapján. Végül az igazságos világba vetett hit skáláinak és a mentális egészség mutatójaként szereplő depresszióértékeknek és a jövőorientáció leggyakrabban említett kategóriái közötti összefüggésekre kerestük a választ. A továbbiakban részletesen bemutatjuk az eredményeket.

EREDMÉNYEK

A szülői nevelési dimenziók struktúrája

A másodrendű faktoranalízis feltárta a szülői nevelési dimenziók mintázatát. Az elemzés során a kétfaktoros megoldás látszott megfelelőnek (sajátértékek 1 : 3,913; 2 : 2,879), ezek a varianciák mintegy 42%-át magyarázták. Az eredményeket az 1. táblázat foglalja össze.

Az első faktor, amely a variancia 24%-át magyarázza, a konfliktusos családi klímát mutatja be, amit a szülők manipulatív stílusa, az apa inkonzisztens és büntető attitűdje, a támogatás és autonómia mint nevelési cél hiánya, valamint az apa részéről a konformitás mint nevelési cél következetes hangsúlyozása jellemez. A második faktor, amely a variancia további 17%-át magyarázza, olyan családi légkört ábrázol, amelyben a szabályok betartása és a konformizmus anyai törekvése mellett az apai támogatás és mindkét szülő autonómiára mint nevelési célra való törekvése jellemez. Ez utóbbi faktor, ha nem is teljes mértékben, de a szabályorientált családi klímát írja le.

1. táblázat. Másodrendű faktoranalízis a szülői nevelési dimenziókra (1 = 0,30)

Szülői nevelési dimenziók	Faktorok	
	1. faktor	2. faktor
Apai manipulatív attitűd	,722	
Apai inkonzisztens stílus	,710	
Apai következetes stílus	,654	
Apai büntető stílus	,652	
Apai konform nevelés	,534	
Anyai manipulatív attitűd	,524	
Konfliktusos családi légkör	,523	
Anyai autonómiára nevelés		,695
Apai támogató attitűd		,669
Apai autonómiára nevelés		,624
Anyai konform nevelés		,552
Anyai büntető nevelés		,532

A jövőorientáció tartalmi jellemzői

A vizsgálati személyek által megfogalmazott jövőorientált célokat tartalomelemeztük a megadott kategóriarendszer alapján. A leggyakrabban említett tartalmi kategóriák százalékos megoszlását a 2. táblázat mutatja be.

2. táblázat. A leírásokban szereplő tartalmi kategóriák gyakorisága százalékos előfordulásban

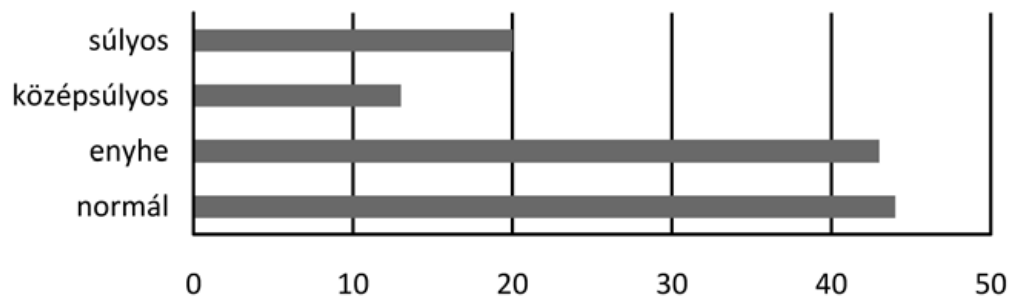
Tartalmi kategóriák	Remények	Félelmek
Oktatás, tanulás	14,62	
Munka	19,67	21,97
Család	14,62	5,49
Birtokolt javak	8,48	7,69
Saját egészség	3,97	30,76
Családi kapcsolatok	3,80	8,79
Szabadidő	3,80	
Szelfreleváns jellemzők	3,61	4,39
Szülők egészsége	2,35	15,38
Baráti kapcsolatok	2,35	5,49

A leggyakrabban említett remények a munkához (pl. „legyen egy jó munkahelyem”), a tanulmányokhoz (pl. „szeretnék diplomát szerezni”), a családhoz (pl. „megtaláljam a tár-

„sam”, „családot alapítani, gyereket vállalni”), a birtokolt javakhoz (pl. „szeretnék egy saját házat, lakást”), a saját egészséghez (pl. „egészségesen élni, megöregedni”), a családdal való kapcsolattartáshoz (pl. „szeretnék több időt a családommal tölteni”), szabadidős tevékenységekhez (pl. „szeretnék új helyekre elutazni”), szelfreleváns jellemzőkhöz (pl. „szeretném teljesen megismerni magam”), a szülők egészségi állapotához (pl. „szeretném, hogy szüleim sokáig éljenek”) és a baráti kapcsolatokhoz (pl. „szeretnék új barátokat szerezni”) kapcsolódnak. Ami a félelmeket illeti, a leggyakrabban a saját egészségi állapothoz (pl. „nem szeretnék súlyos beteg lenni”), a munkához (pl. „ne legyek munkanélküli”), a szülők egészségi állapotához (pl. „elveszítem a szüleimet”), a családi kapcsolatokhoz (pl. „nem szeretnék eltávolodni a szüleimtől”), a birtokolt javakhoz (pl. „nem szeretném, hogy ne vehessem meg magamnak, amit szeretnék”), a családhoz (pl. „nem szeretnék egyedül élni”), a barátokhoz (pl. „nem szeretnék eltávolodni a barátaimtól”) és szelfreleváns jellemzőkhöz (pl. „nem szeretném, ha jelentéktelen lennék”) fűződnek.

A mentális egészség kapcsolata az igazságos világba vetett hittel és a családi neveléssel

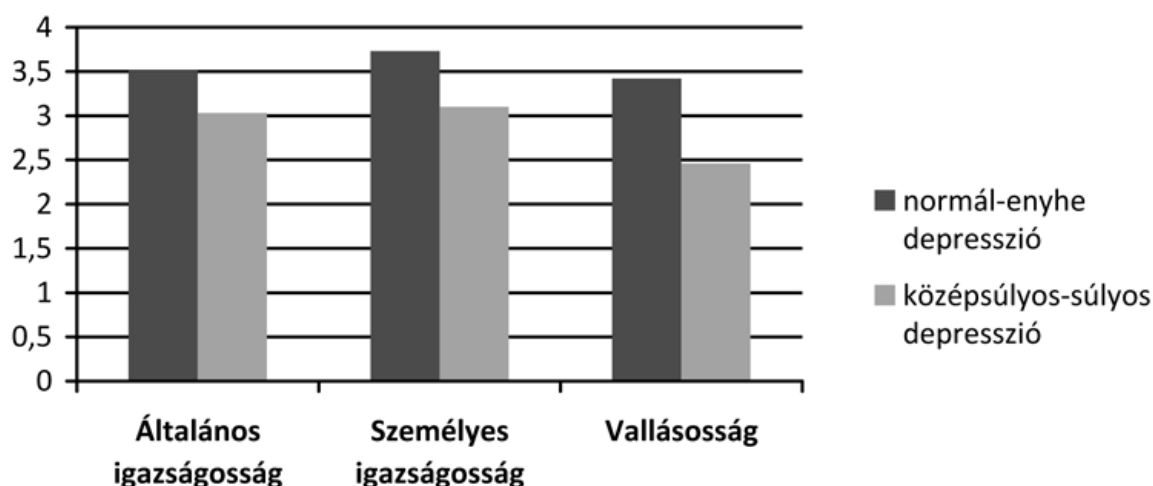
A depresszió-kérdőív leíró statisztikai elemzése azt mutatta, hogy a vizsgálati minta 36,7%-a (44 fő) normál, 35,8%-a (43 fő) enyhe, 10,8%-a (13 fő) közepsúlyos és 16,7%-a (20 fő) a súlyos depressziós tüneteket mutatók övezetébe esett (lásd *1. ábra*). A továbbiakban a normál és az enyhe depresszióértéket mutató hallgatókat (1. csoport, összesen 87 fő), valamint a közepsúlyos és súlyos övezetbe tartozó hallgatókat soroltuk egy csoportba (2. csoport, összesen 33 fő), és erre a két csoportra nézve vizsgáltuk meg a családi nevelési dimenziók és az igazságos világba vetett hitt skáláinak összefüggéseit.

1. ábra. A depressziós tüneteegyüttes előfordulási aránya a vizsgálati mintán (N = 120)

A depresszió mértéke és az igazságos világba vetett hit különböző skáláinak összefüggéseire vonatkozó összehasonlító statisztikai vizsgálatok eredményei szerint (*2. ábra*) a két csoport szignifikáns mértékben különbözik egymástól a következő igazságosságmotívumok tekintetében:

- személyes igazságosság ($t = 3,502$, $F = 12,263$, szig. = 0,001)
- vallásosság ($t = 3,052$, $F = 9,316$, szig. = 0,003)
- általános igazságosság ($t = 2,550$, $F = 6,503$, szig. = 0,012)

2. ábra. A depresszió és az igazságosságmotívum kapcsolata

Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a középsúlyos-súlyos depressziós tüneteket mutató 2. csoportba tartozó személyek kevésbé hisznek az igazságos világban. Kevésbé hisznek abban, hogy a világban általában igazságosan történnek a dolgok, kevésbé tartják méltányosnak azokat a döntéseket, amelyek rájuk vonatkoznak, inkább méltánytalannak érzik a velük való bánásmódot, valamint a vallásos hit megküzdést segítő erejére is kevésbé támaszkodhatnak, nem úgy élik meg a nehéz helyzeteket, hogy az azokkal való szembenézésben segítséget jelentene, ha hinnének Istenben.

A családi szocializációs mutatói és a depresszió mértéke közötti kapcsolatra elmondható, hogy a két csoport a következő dimenziókban tér el egymástól:

- konfliktusorientált nevelési légkör ($F = 10,191$; szig. = 0,002; $M_1 = 2,72$ $SD_1 = 1,006$; $M_2 = 3,33$ $SD_2 = 1,018$)
- apai manipulatív nevelési attitűd ($F = 15,751$; szig. = 0,000; $M_1 = 1,78$ $SD_1 = 0,98$; $M_2 = 2,73$ $SD_2 = 1,51$)
- apai inkonzisztens nevelési stílus ($F = 5,036$; szig. = 0,027; $M_1 = 2,25$ $SD_1 = 1,49$; $M_2 = 2,98$ $SD_2 = 1,75$)
- apai támogató nevelési attitűd ($F = 12,490$; szig. = 0,001; $M_1 = 4,29$ $SD_1 = 0,942$; $M_2 = 3,44$ $SD_2 = 1,545$)
- anyai támogató nevelési attitűd ($F = 13,161$; szig. = 0,000; $M_1 = 4,58$ $SD_1 = 0,928$; $M_2 = 3,8$ $SD_2 = 1,34$)
- anyai büntető nevelési stílus ($F = 4,478$; szig. = 0,036; $M_1 = 4,14$ $SD_1 = 1,00$; $M_2 = 3,65$ $SD_2 = 1,43$)
- anyai konformitásra nevelés ($F = 4,073$; szig. = 0,0469; $M_1 = 3,0$ $SD_1 = 1,068$; $M_2 = 3,5$ $SD_2 = 1,14$)

Azaz a két szülő részéről tapasztalt támogatás, odafigyelés, a harmonikus, békés családi légkör, a kiszámítható, konkrétan, pontosan megfogalmazott szabályok, melyeket a szülők, főleg az anya ellenőriz is, kevésbé valószínűsíti a depresszió tüneteinek megjelenését, ezzel szemben a konfliktusokkal, vitákkal, gyakori nézeteltérésekkel jellemezhető családi légkör, azapa részéről észlelt inkonzisztencia és érzelmi manipuláció megnöveli a depressziós tünetek kialakulásának esélyét.

A két csoport között a jövőorientációs célok megfogalmazása, azok időbeli kiterjedése, kontrollálhatósága és fontossága szempontjából csak a jövőbeni családdal kapcsolatos reményekre vonatkozóan tudunk kimutatni szignifikáns különbséget:

- a családdal kapcsolatos célok bekövetkezésének ideje ($t = 3,095$; szig. = 0,003)
- a családdal kapcsolatos remények megvalósulásának esélye ($t = 2,964$; szig. = 0,004)
- a családdal kapcsolatos remények fontossága ($t = 3,077$; szig. = 0,003)

A jövőorientáció, a szülői nevelési dimenziók, az igazságosságmotívum és a depresszió kapcsolata

A következőkben a szülői nevelés, az igazságos világba vetett hit, a depresszió hatását vizsgáltuk a jövőorientáció kategóriáira vonatkozóan. Többváltozós regresszióelemzéssel tártuk fel a lehetséges összefüggéseket. Az elemzéseknél külön-külön történt az egyes jövőorientációs kategóriák mint célváltozók vizsgálata. Az alábbi, 3. táblázat csak a szignifikáns összefüggéseket mutatja be.

A családdal kapcsolatos remények időbeli kiterjedését részben a véletlen igazságosságba vetett hit, részben az átélt szabályorientált családi légkör, valamint az anyai autonómiára nevelés mint nevelési cél határozta meg. Ezek együttesen a variancia 29%-át magyarázták. Azaz minél inkább szabályorientált volt az átélt családi légkör, minél inkább érvényesült az anya részéről az autonómiára nevelés mint cél, valamint minél kevésbé hitték azt a személyek, hogy alapvetően a véletlen határozza meg, hogy az emberek azt kapják-e, ami méltányosan megilleti őket, annál inkább úgy érezték, hogy a családdal kapcsolatos reményeik hamarabb fognak megvalósulni, realizálódni.

A családdal kapcsolatos remények fontosságát az apai büntető nevelési stílus és a konfliktusos családi légkör jósolta be, ezek együttesen a variancia 27%-át magyarázták. Minél konfliktusosabbnak élték meg a családi légkört, és minél büntetőbb volt az apa nevelési stílusa, annál fontosabbnak tartották a személyek a családdal kapcsolatos jövőbeli reményeiket.

A munkával kapcsolatos remények kontrollálását három fő hatás jósolta be, ezek a variancia 28%-át magyarázták. Ezek szerint minél inkonzisztensebbnek észlelték az anya nevelési stílusát, valamint minél kevésbé érezték azt manipulatívnak, a családi légkört pedig konfliktusosabbnak, annál nagyobb mértékben tartották kontrollálhatónak, elérhetőnek a munkával kapcsolatos reményeiket a személyek.

A tanulmányokkal kapcsolatos remények kontrollálását négy hatás jósolta be, ezek a variancia 31%-át magyarázták. Ezek szerint a személyek minél kevésbé tartották következetesnek az apát a nevelésben, minél inkonzisztensebbnek észlelték az apa nevelését, mindemellett minél inkább biztosította az apa számukra az önállósodást, valamint erősebb vallásos beállítottságúak voltak, annál inkább gondolták úgy, hogy kontrollálni tudják a tanulmányaikkal kapcsolatos vágyaikat. Az apai nevelés következetességének hiánya magyarázza továbbá a tanulmányokkal kapcsolatos elképzelések időbeli kiterjedését is, a variancia 8%-ában.

A birtokolt javak időbeli kiterjedését, kontrollálását, valamint fontosságukat két fő hatás jósolta be: a konfliktusos családi légkör és a depresszió mértéke, ezek együttesen az időbeli kiterjedés 22%-át, a kontrollálás 25%-át és a fontosságuk 21%-át magyarázták. Minél kisebb

3. táblázat.

Változók	R	R²-változás	b	β	T	p
A családdal kapcsolatos remények időbeli megvalósulása (F = 7,512 p ≤ 0,000)						
Véletlen igazságosság	0,354	0,125	-0,700	-0,333	-2,925	0,005
Szabályorientált családi légkör	0,480	0,230	0,556	0,256	2,168	0,034
Anyai autonómiára nevelés	0,539	0,291	0,530	0,255	2,164	0,035
Konstans			2,653			
A családdal kapcsolatos remények fontossága (F = 10,733 p ≤ 0,003)						
Apai büntető nevelési stílus	0,464	0,215	0,638	0,380	3,165	0,003
Konfliktusorientált családi légkör	0,526	0,277	0,515	0,262	2,185	0,033
Konstans			0,422			
A munkával kapcsolatos remények kontrollálása (F = 7,402 p ≤ 0,00)						
Anyai manipulatív nevelési attitűd	0,389	0,152	-0,852	-0,557	-3,918	0,000
Anyai inkonzisztens nevelési stílus	0,485	0,236	0,648	0,430	2,964	0,004
Konfliktusos családi légkör	0,536	0,288	-0,401	-0,250	-2,004	0,05
Konstans			4,975			
A tanulmányokkal kapcsolatos remények kontrollálása (F = 6,349 p ≤ 0,015)						
Apai következetes nevelési stílus	0,317	0,10	-0,427	-0,368	-3,007	0,004
Apai inkonzisztens nevelési stílus	0,439	0,19	0,318	0,343	2,754	0,008
Vallásosság	0,498	0,24	0,291	0,315	2,639	0,011
Apai autonómiára nevelés mint nevelési cél	0,558	0,31	0,300	0,275	2,221	0,031
Konstans			4,766			
A tanulmányokkal kapcsolatos remények időbeli kiterjedése (F = 5,278 p ≤ 0,025)						
Apai következetes nevelési stílus	0,291	0,08	-2,173	-0,291	-2,297	0,025
Konstans			29,534			
A birtokolt javak időbeli kiterjedése (F = 8,167 p ≤ 0,001)						
Konfliktusos családi légkör	0,332	0,11	5,033	0,420	3,459	0,001
Depresszió	0,475	0,226	-4,996	-0,351	-2,891	0,005
Konstans			8,599			
A birtokolt javakkal kapcsolatos remények kontrollálása (F = 9,537 p ≤ 0,000)						
Depresszió	0,342	0,117	-1,022	-0,438	-3,675	0,001
Konfliktusos nevelési légkör	0,504	0,254	0,751	0,382	3,206	0,002
Konstans			1,838			
A birtokolt javakkal kapcsolatos remények fontossága (F = 7,471 p ≤ 0,001)						
Konfliktusos családi légkör	0,347	0,120	1,086	0,425	3,646	0,001
Depresszió	0,459	0,211	-0,941	-0,310	-2,530	0,014
Konstans			1,560			

mértékű a depressziós tünetegyüttes, és minél konfliktusosabbnak élték meg a családi légkört, annál fontosabbnak tartották leírásaikban a személyek a birtokolt javakkal kapcsolatos reményeik kontrollálhatóságát és fontosságát, valamint annál inkább úgy érezték, hogy ezeket a javakat csak időben később fogják tudni realizálni.

ÖSSZEGZÉS

Vizsgálatunkban a szülői nevelés, az igazságosságmotívum, a depresszió és a jövőorientáció kapcsolatát tártuk fel. Lényegesnek tartjuk ezeknek az összefüggéseknek a feltérképezését (főként a depresszió mértékének és a jövőbeli célkitűzések kapcsolatát), mivel hazai viszonylatban a hasonló kutatások száma kevés. Eredményeink fontosak lehetnek nemcsak a fiatalok, hanem a felsőoktatásban tanító pedagógusok számára is, hiszen tudjuk, hogy a család mellett az iskola játszik fontos szerepet abban, hogy ezen fiatalok és a következő generációk jövőképe hogyan alakul, mennyire lesznek képesek reális, elérhető, megvalósítható és motiváló erejű célokat kialakítani és azokért a célokért dolgozni. Továbbá vizsgálati csoportunk specifikációjából fakadóan feltérképezhettük, hogyan gondolkodnak hallgatóink a jövőjükéről, a kognitív megismerési rendszerükről és pszichés, mentális állapotukról alkotott kép pedig segítséget nyújthat abban, hogy a képzés során olyan feltételeket, tapasztalatokat biztosítsunk, amelyek lehetővé teszik a személyes és szakmai hatékonyság megélését és ezen keresztül a jövőre vonatkozó tervek megvalósítását.

Kutatásunkban elsőként a jövőorientált tartalmak megoszlását térképeztük fel. A jövőorientáció tartalmi kategóriáinak előfordulási gyakorisága részben összhangban állt első hipotézisünkkel, miszerint a leggyakoribb remények az oktatáshoz, azon belül is a tanulmányok sikeres befejezéséhez, a diplomaszerezéshez; a munkához, azon belül a szakmabeli elhelyezkedéshez, biztos, jól fizető és kedvelt munkavégzéshez; és a családhoz, családalapítás, gyerekvállalás, boldog családi élet reményéhez fűződnek. Ami a jövőbeni célokban megfogalmazott félelmeket illeti, a fiatalok legtöbb félelme saját egészségi állapotukkal, a munkával, illetve a szülők egészségi állapotával volt kapcsolatos. Érdekes és elgondolkodtató eredmény, hogy miért bizonyult ennyire jelentősnek a saját és a szülők egészségi állapota. A szülők korai elvesztésétől való félelem érthető, és természetes velejárója a gyermeki gondolkodásnak. Eszerint minél tovább szeretnénk magunk mellett tudni szüleinket, hiszen fontos támogató erőt jelenthetnek a jövőbeli céljainkért való küzdelemben, a szülői támogatás megléte még felnőttkorban is biztonságérzetet adhat. A saját egészségi állapotért való aggodás pedig jelentheti azt az aggodalmat, hogy betegség vagy rövidebb élettartam következtében nem lennének megvalósíthatóak terveink maradéktalanul, de állhatnak más mögöttes tényezők is ezeknek a félelmeknek a hátterében, melyek ezen kutatás keretein belül nem fedhetők fel. Mind a remények, mind a félelmek tartalmi kategóriáinak sorában a birtokolt javak (anyagi és tárgyi) szerepeltek relatíve magasabb százalékban a többi tartalmi kategória gyakoriságához képest. Sok esetben az anyagi biztonság megteremtésének vágya megelőzte a családalapítási célokat, de alapvetően jellemző volt, hogy a saját autó, lakás reménye megjelent a leírt személyes célok között. E mögött az az elgondolás húzódhat meg, hogy a családdal kapcsolatos tervek megvalósításához

fontosnak tartják a fiatalok egy biztos anyagi háttér kialakítását, mely tendencia általában jellemzi a fiatal felnőttek gondolkodását.

A vizsgálat következő célkitűzése az volt, hogy kimutassuk, a családi nevelési légkörnek, stílusnak közvetlen szerepe van a jövőorientáció alakításában. Feltételeztük, hogy másfajta hatást fejt ki a konfliktusos családi klíma a szabályorientált klímával szemben.

A családdal kapcsolatos remények időbeli megvalósulását nagymértékben befolyásolta, hogy mennyire észlelte a fiatal szabályorientáltnak az otthoni, családi légkört, mindemellett, ha az anya engedte, támogatta a gyerek önállósodási törekvéseit, sokkal inkább közelebbi időpontot jelölt meg a fiatal, hogy mikor képzelel el a családdal kapcsolatos vágyainak megvalósulását, azaz jobban bíztak abban, hogy megtalálják jövőbeli párjukat. A munkával kapcsolatos remények kontrollálásának mértékét csökkentette a konfliktusos családi légkör, valamint az anyai manipulatív működés akkor, ha ez utóbbi az anya részéről tapasztalt inkonzisztenciával párosult. A következetesség mint nevelési attitűd fordítottan volt arányos a tanulmányokkal kapcsolatos remények kontrolljának mértékével, mindemellett az apai inkonzisztencia és önállóságra nevelés mint cél szoros együtt járást mutatott a kontrollképességgel. A vallásos meggyőződés pedig, mintegy ellensúlyozva a következetességbeli hiányokat, növeli a kontrollérzetet. Ezek az eredmények igazolják azt a hipotézisünket (3.), miszerint a támogató, kiszámítható, következetes alapuló, de az önállósági törekvéseket nem gátló szabályorientált családi légkör segíti a jövőorientációs célok megfogalmazását és kontrollálhatóságát. A jövőbeni célokkal kapcsolatos félelmekre vonatkozóan nem sikerült szignifikáns összefüggést találni a félelmek és a konfliktusos családi légkörben való nevelkedés (4. hipotézis) között.

A depressziós tünetegyüttes meglétének foka és a családi nevelés kapcsolatára vonatkozóan elmondhatjuk, hogy azok a személyek, akik a középsúlyos, illetve súlyos depressziós tüneteket mutató csoportjába voltak sorolhatók, inkább észlelték a családi légkört konfliktusosnak, az apai nevelést manipulatívnak, inkonzisztensnek, az anyát büntetőbbnek és túlzott mértékben szabálybetartatóbbnak. Valamint mindkét szülő részéről hiányolták az érzelmi támogatást, ami elengedhetetlenül fontos lenne az egészséges személyiség fejlődéséhez, és ahhoz, hogy reális és megvalósítható célokat tűzzön ki a fiatal maga elé. Az egyik szülő részéről tapasztalt érzelmi zsarolás, manipuláció, követelményekre, elvárásokra vonatkozó következetlenség, a másik szülő ezzel épp ellentétes nevelési módja, a szabályokhoz való ragaszkodás, az azok megszegését követő büntető fellépés a mentális egészség felborulásához vezethet, a belső bizonytalanságérzés következtében pedig hosszabb távon a depresszió tüneteit hívhatja elő, mind pszichés, mind szomatikus szinten. Ezek az eredmények igazolták a depresszió mértékének és a családi nevelési légkör kapcsolatára vonatkozó feltételezésünket (5. hipotézis).

A két csoport között eltérés volt az igazságosságmotívum tekintetében is. Minél nagyobb mértékű volt a depresszió foka, annál kevésbé tartották a személyek igazságosnak a világot, mind általános értelemben, mind a saját életükre vonatkoztatva (igazolva 6. hipotézisünket), valamint a vallásosság is kevésbé volt jellemző rájuk, mint a normál-enyhe depressziós tüneteket mutató csoport esetében. Pedig ez utóbbi segítséget jelenthetne a problémákkal való megküzdésben, erőforrást jelenthetne olyan helyzetekben, amikor a célok elérése valamilyen

akadályba ütközik. Továbbá képessé tenné az egyént, hogy adaptívabb megbirkózási módokat keressen, felismerje és kiaknázza a szociális háló lehetőségeit. Ezekkel az eredményekkel vágnak egybe Kopp Mária (2008) kutatásának azon dimenziói, amelyek a vallásgyakorlás hatására kialakuló pozitív következményeket írják le. Ilyenek pl. a magasabb kooperativitás, az alacsonyabb depresszió, az élet értelmébe vetett erősebb hit, az alacsonyabb bizalmatlanság, ellenségesség, a magasabb társas támogatás stb.

Utolsó hipotézisünk, miszerint a depresszió mértéke befolyásolja, hogy az egyén mennyire terjeszti ki időben és mennyire tartja kontrollálhatónak jövőre vonatkozó célkitűzéseit, egyrészt a családdal kapcsolatos reményekre vonatkozóan mutatott szignifikáns korrelációt. A birtokolt javakra vonatkozó remények esetében találtunk még kapcsolatot a depresszióval. A birtokolt javak időbeli kiterjedését, kontrollálását, valamint fontosságukat két fő hatás jósolta be: a konfliktusos családi légkör és a depresszió mértéke. Minél kisebb mértékű volt a depresszió, és minél konfliktusosabbnak észlelte az egyén a családi légkört, annál fontosabbnak tartotta és időben elérhetőbbnek vélte az anyagi és tárgyi javakkal kapcsolatos céljait. Ezek az eredmények pedig Kasser (2005) azon megállapításait erősítik meg, miszerint amikor a testi és lelki szükségletek mellett a létfenntartás szükséglete sincs kielégítve, nagyobb valószínűséggel értékelik fel az emberek az anyagi értékeket és vágyakat. Ilyen módon az anyagelvű értékorientáció és a jóllét összefügg egymással, méghozzá úgy, hogy ha az emberek olyan körülményeket tapasztalnak, amelyek miatt bizonytalanságban érzik magukat, arra törekednek, hogy ezt megszüntessék, hiszen ha nem teszik, akkor boldogtalanok és elégedetlenek lesznek. Nagyobb valószínűséggel követnek anyagi célokat, hiszen részben belső motivációjuk, részben pedig a külső fogyasztói kultúra is azt sugallja, hogy anyagi erőforrásokkal majd megvásárolhatják maguknak a biztonságot. Így az anyagelvűség megküzdési stratégiaként is felfogható, mellyel az egyén megpróbálja enyhíteni problémáit. Viszont hosszú távon az anyagi értékek inkább fenntartják és mélyítik a bizonytalanságot. Feltehetően a munkával, tanulmányokkal, egészséggel kapcsolatos remények és félelmek kontrolljának mértékét más tényezők is befolyásolják, nem csak az egyén mentális egészségi állapota és a családi nevelési dimenziók.

Összességében megállapítható, hogy a jövőbeli célok alakulására közvetlen hatással van a szülői nevelés, illetve az a családi klíma, amelyben a fiatal szocializálódik, nevelkedik. A harmonikus, támogató, megfelelő szintű következetességgel társuló családi légkör, illetve nevelés elősegíti, hogy a fiatalok jövőre vonatkozó célkitűzései és azok kontrollálása megfelelően alakuljon. Az ilyen családokban érvényesül a szülők irányító, terelő, értékelő működése, a családi és a társadalmi értékeket szem előtt tartva a szülők bizonyos terveket támogatnak, másokat bírálják vagy éppen tiltanak. De ez nem a gyerekre rákényszerített út, hiszen mindezek mellett az önállósági törekvéseknek is teret adnak, figyelembe véve gyermekük érdeklődését, motivációit is. A konfliktusokkal terhelt, erőteljesebben szabálykövető, esetleg manipulatív nevelési attitűd ellenben kedvezőtlen hatást gyakorol a fiatalok jövőorientációjára. Az ilyen családokban nagyobb valószínűséggel próbálják meg a szülők az általuk jónak tartott irányba terelni gyermeküket, ha máshogy nem, érzelmi zsarolással, az önállóság akadályozásával, túlzott szigorral. Mivel a véletlen igazságosságon és a vallásosságon kívül a másik két fő igazságosságmotívum, az általános és a személyes igazságos világba vetett hit nem volt bejósoló

fő hatás, feltehetően az utóbbi két motívum közvetve, a mentális egészségi állapoton keresztül fejt ki hatását. De a konfliktusos családi légkör kihat az igazságosságmotívum alakulására és a mentális egészségi állapotra is, melyek egymást erősítve áthatják alá a fiatalok pozitív jövőképét, kihathatnak a tanulmányaikkal, jövőbeni családjukkal, munkájukkal kapcsolatos terveikre. Ezeknek a kapcsolatoknak az alaposabb elemzése pontosabb képet adhat arról, hogy a pedagógusok, a mi estünkben a felsőoktatásban tanító tanárok, hogyan segíthetik a fiatalok jövőorientációjának alakulását egy olyan életszakaszban, ahol a családból lassan kikerülve a célkitűzések, a jövőre vonatkozó tervek – vagy éppen azok hiánya – már egyre nagyobb kihatással lehetnek a későbbi, felnőtt életükre is.

SUMMARY

THE PARENTING ATTITUDES, THE BELIEF IN JUST WORLD AND MENTAL HEALTH INFLUENCING YOUNG COLLEGE WOMEN' FUTURE ORIENTATION

An important developmental task of young adulthood is to think about and set future hopes, goals and expectations. In our present study the future orientation of Hungarian youngsters (N=120; mean age: 20.4 years) was explored in relation to parenting attitudes, to the belief in just world and mental health. Subjects filled in the short version of the Future-orientation Questionnaire (Nurmi, Poole & Seginer, 1995), the Family Socialization Questionnaire (Dalbert and Goch, 1997), the General Belief in Just World Scale (Dalbert, Montada and Smith, 1987), and the short version of Beck Depression Inventory. Our results showed that subjects most frequently mentioned hopes related to education, future work, future family, friends and possessions. Regarding fears, they most frequently gave descriptions of future work, their own and their family's health status. The different aspects of future-orientation, i.e. contents, time extension and control were also analysed. The interrelation between these aspects revealed that subjects were able to control those goals that are closer to their present in time. Realising goals related to the more distant future always include more uncertainty. The main objective of the study was to reveal the role of parenting dimensions in the formation of future-orientation. Our results show that conflictuous family atmosphere and consistence, educational autonomy of parenting attitudes played an important role in influencing time-expansion and control of hopes related to future family, education and possessions. Regarding the level of depression, we found a relationship to conflict-ridden family atmosphere, general and personal justice, religiousness. The lower level of depression positive affected hopes related to family, and also the time-expansion and control of these hopes. As to possessions, we found that the level of depression is an inverse predictor, and conflictuous family atmosphere is a direct predictor of these contents.

IRODALOM

- AUNOLA, K., VANHATALO, O., SETHI, R. (2001): Social background, values and parenting. *Psykoloiga*, 36. 148–158.
- BAUMRIND, D. (1978): Parental disciplinary patterns and social competence in children. *Youth and Society*, 9. 239–276.
- BRUNSTEIN, J. C. (1993): Personal goals and subjective well-being: A longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 65. 1061–1070.
- BRUNSTEIN, J. C., GOLLWITZER, P. M. (1996): Effects of failure on subsequent performance: The importance of self-defining goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70. 395–407.
- BRUNSTEIN, J. C., MAIER, G. W. (1996): Persönliche Ziele: Ein Überblick zum Stand der Forschung. *Psychologische Rundschau*, 47. 146–160.
- COMER, R. J. (2003): *A lélek betegségei*. Osiris Kiadó, Budapest.
- CSORBA J., HÁRI I. (1995): Életesemények vizsgálata serdülőkorú szorongásos kórképekben. *Gyermekgyógyászat*, 46. 133–139.
- CSORBA J., HUSZÁR I. (1991): Szülőkapcsolat, nevelési jellemzők és társas pszichés distresszben szenvedő serdülő lányoknál. *Pszichológia*, 11. 553–572.
- DALBERT, C., MONTADA, L., SCHMITT, M. (1987): Glaube an eine gerechte Welt als Motiv: Validierungskorrelate zweier Skalen. *Psychologische Beiträge*, 29. 596–615.
- DALBERT, C. (1996): *Ober den Umgang mit Ungerechtigkeit. Eine psychologische Analyse*. (Dealing with injustice. A psychological analysis). Huber, Bern.
- DALBERT, C. (1993): Gefährdung des Wohlbefindens junger Erwachsener: Theoretische und empirische Analysen der Struktur und Stabilität. *Zeitschrift für Differentielle und Diagnostische Psychologie*, 13. 207–220.
- DALBERT, C., GOCH, I. (1997): Gerechtigkeitserleben und familiäre Sozialisation. In: LANGFELDT, H.-P. (szerk.): *Informationen, Programm, Abstracts*. Landau: Verlag Empirische Pädagogik, 60.
- DALBERT, C., KATONA-SALLAY H. (1996): The „Belief in the just World” construct in Hungary. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 27. 293–314.
- DALBERT, C. (2001): *The justice motive as a personal resource. Dealing with challenges and critical life events*. Kluwer Academic/Plenum Publishers, New York.
- HEAVEN, P. C. L., NEWBURY, K., MAK, A. (2004): The impact of adolescent and parental characteristics on adolescent levels of delinquency and depression. *Personality and Individual Differences*, 36. 173–185.
- HESS, L. E. (1995): Changing family patterns in Western Europe: Opportunity and risk factors for adolescent development. In: RUTTER, M., SMITH, D. J. (eds.): *Psychological Disorders in Young People: Time Trends and Their Cause*. Wiley, Chichester, 124–150.
- HOLDEN, G. W., EDWARDS, L. A. (1989): Parental attitudes toward child rearing: Instruments, issues, and applications. *Psychological Bulletin*, 106. 29–58.
- HUSMAN, J., LENS, W. (1999): The role of the future in student motivation. *Educational Psychology*, 34. 2. 113–125.

- JÁMBORI SZ. (2007): *Hogyan tervezik a serdülők a jövőjüket?* SZEK Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.
- KASSER, T. (2005): *Az anyagiasság súlyos ára.* Ursus Libris, Budapest.
- KOPP M., HUSZÁR I. (1985): Az emocionális funkciózavar összefüggése településszociológiai tényezőkkel. *TBZ. Bull. V.*, Budapest.
- KOPP M., SKRABSKI Á., SZEDMÁK S. (1998): A szociális kohézió jelentősége a magyarországi morbiditás és mortalitás alakulásában. In: GLATZ F. (szerk.): *Magyarország az ezredfordulón.* MTA, Budapest.
- KOPP M. (2008): Magyar Lelkiállapot 2008. *Semmelweis Kiadó*, Budapest.
- LERNER, M. J. (1965): Evaluation of performance as a function of performer's reward and attractiveness. *Personality. Social Psychology*, 1. 355–360.
- LERNER, M. J. (2002): Pursuing the justice motive. In: ROSS, M., MILLER, D. T. (eds.): *The justice motive in everyday life.* Cambridge University Press, Cambridge.
- LERNER, M. J., SOMERS, D. G. (1992): Employees' reactions to an anticipated plant closure: The influence of positive illusions. In: MONTADA, L., FILIPP, S. H. (eds.): *Life crises and experiences of loss in adulthood.* LEA, Hillsdale, N.J. 355–360.
- LIPKUS, I. M., DALBERT, C., SIEGLER, I. C. (1996): The importance of distinguishing the belief in a just world for self versus others. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22. 666–677.
- MARGITICS F., PAUWLIK ZS. (2007): A depresszió kockázatának átviteli mechanizmusai depressziós anyák gyermekeinél. *Mentálhigiéné és Pszichoszomatika*, 8/1. 53–85.
- MONTADA, L., FILIPP, S. H. (eds.): *Life crises and experiences of loss in adulthood.* LEA, Hillsdale, N.J. 355–360.
- MOLNÁR P. (2002): Mit jelent a fiatalok jövőképe a második ezredfordulón. In: BESENYEI L., TÓTH A., TÓTH L. (szerk.): *Magyar jövőképek a jövő Európájában.* MTA Jövőkutató Bizottsága, Budapest. 235–244.
- NURMI, J. E. (1993): Adolescents' development in an age-graded context: The role of personal beliefs, goals and strategies in the tackling of developmental tasks and standards. *International Journal of Behavioural Development*, 16. 169–189.
- NURMI, J. E. (1994): The development of future-orientation in a life-span context. In: Zaleski, Z. (eds.): *Psychology of future orientation.* Scientific Society of the Catholic University of Lublin, Lublin. 63–74.
- NURMI, J. E., POOLE, M. E., SEGNER, R. (1995): Track and transitions – A comparison of adolescent future-oriented goals, explorations, and commitments in Australia, Israel, and Finland. *International Journal of Psychology*, 30. 3. 355–375.
- NURMI, J. E., SEGNER, R., POOLE, M. E. (1995): Searching for the future in different environments: A comparison of Australian, Finnish and Israeli adolescents' future orientations, explorations and commitments. In: Noack, P., Hofer, M., Youniss, J. (eds.): *Psychological responses to social change. Human development in changing environments.* Walter de Gruyter, Berlin. 219–237.
- NUTTIN, J. (1984): *Motivation, planning, and action.* Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ.
- PIKÓ B. (1997): Coping-társas kapcsolatok-társas coping. *Pszichológia*, 17. 391–399.
- PIKÓ B. (2002): A depresszió társadalom-lélektana: körtünet vagy kortünet? *Valóság*, 45. 53–62.

- PULKKINEN, L. (1990): Home atmosphere and adolescent future orientation. *European Journal of Psychology of Education*, 5. 1. 33–43.
- RICHTER, J., EISEMANN, E., PERRIS, C. (1994): The relation between perceived parental rearing and dysfunctional attitudes in unipolar depressive patients. *Clinical Psychology, Psychotherapy*, 1-2. 82–86.
- SALLAY H., MÜNNICH Á. (1999): Családi nevelési attitűdök percepciója és self-fejlődéssel való összefüggései. *Magyar Pedagógia*, 99. 2. 157–175.
- SALLAY H. (1999): Kognitív stílus és szocializáció: O. J. Harvey elméletének és módszerének hazai adaptálása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 54. 117–134.
- SALLAY H. (2003): A szülői nevelés hatása serdülők jövőorientációjának alakulására. *Magyar Pedagógia*, 3. 389–404.
- SALLAY H., DALBERT, C. (2002): Women's perception of parenting: A German-Hungarian comparison. *Applied Psychology in Hungary*, 3-4. 55–65.
- SCABINI, E., LANZ, M., MARTA, E. (1999): Psychosocial adjustment and family relationships: A typology of Italian families with a late adolescent. *Journal of Youth and Adolescence*, 28. 6. 633–644.
- SCHMITT, M., MAES, J. (2000): Vorschlag zur Vereinfachung des Beck-Depressions-Inventars (BDI). *Diagnostica*, 46. 38–46.
- SEGINER, R. (1995): The hopes and fears of anticipated adulthood: Adolescent future-orientation in cross-cultural context. In: Trommsdorf, G. (ed.): *Kinderheit und Jugend in Kulturvergleich*. Juventa, Weesheim. 225–247.
- SZÁDÓCZKY E. (2001): A hangulatzavarok klinikai megjelenése. In: Szádóczy E., Rihmer Z. (szerk.): *Hangulatzavarok*. Medicina Könyvkiadó, Budapest. 27–58.
- TRINGER L., CSORBA J., PINTÉR K., RATKÓCZY É., PERCZEL-FORINTOS D. (1994): Az önkép fejlődésének zavarai a szülők elvárásának tükrében. *Psychiatria Hungarica*, 9. 477–482.